

РОЗВИТОК ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Інституційна теорія, з одного боку, дозволяє піднести наукові дослідження на високий теоретичний рівень завдяки використанню напрацювань вчених інституціоналістів, а з іншого, дозволяє наблизити наукові дослідження в сфері бухгалтерського обліку до рівня бухгалтерської практики.

Побудована на основі інституційної доктрини інституційна теорія бухгалтерського обліку виступатиме в якості набору «правил гри», «способу бачення світу», якого повинні дотримуватись науковці при удосконаленні системи бухгалтерського обліку в Україні. Лише такий підхід дозволить досягти порівнянності наукових досліджень, сформуванню єдиного куту зору на нагальні проблеми в сфері бухгалтерського обліку, які потребують вирішення.

Для забезпечення єдності підходів дослідників в сфері бухгалтерського обліку, які базують свої погляди на засадах інституціоналізму, необхідним є побудова єдиної бухгалтерської інституційної концепції в широкому розумінні.

Єдиним способом вирішення зазначених вище проблем є побудова бухгалтерської інституційної концепції у широкому розумінні, в основі якої покладений старий та новий інституціоналізм, що в цілому дозволяє сформуванню загальної інституційної парадигми обліку (рис. 1).

Рис. 1. Бухгалтерська інституційна концепція в широкому розумінні

У даному випадку (рис. 1) під концепцією розуміється найбільш загальна ідея інституціоналізму як окремої теорії у складі бухгалтерських наукових знань, вона виступає способом розуміння і розв'язання проблем у сфері бухгалтерського обліку на основі використання інституційного методологічного інструментарію.

До її складу включено елементи інституційної і неоінституційної теорії бухгалтерського обліку, що дозволяє говорити про формування бухгалтерської інституційної концепції в широкому розумінні. Якщо значна кількість її елементів (в частині інституційної теорії бухгалтерського обліку) ідентифіковані та удосконалюються вітчизняними вченими, то неоінституційна облікова теорія на сьогодні є нерозробленою, що є однією із перспектив подальших досліджень.

На рисунку 1 наведений взаємозв'язок інституційної та неоінституційної теорії, який полягає в тому, що неоінституційна теорія обліку передбачає розгляд інститутів у вигляді наборів правил і норм, які обмежують набір альтернативних методів обліку, представлених в облікових стандартах, серед яких здійснюється вибір бухгалтером на рівні конкретного підприємства.

На окрему увагу дослідників також заслуговує теоретичне обґрунтування сутності загальної (в широкому розумінні) інституційної парадигми бухгалтерського обліку, яка також складається із інституційного і неоінституційного блоку, та повинна виступати в якості нового загального джерела формування світогляду вчених у сфері бухгалтерського обліку, які стоять на засадах інституціоналізму в широкому розумінні. Загальний порядок еволюції інституційної парадигми бухгалтерського обліку можна представити наступним чином (рис. 2).

Рис. 2. Еволюція інституційної парадигми бухгалтерського обліку

Представлений порядок еволюції інституційної парадигми бухгалтерського обліку (рис. 2) дозволяє відобразити еволюцію зміни системи уявлень, які характерні для кожного з етапів розвитку бухгалтерського обліку як науки. На сьогодні можна констатувати перехід від другого до третього етапу розвитку інституційної парадигми, оскільки використовуючи базові категорії старого інституціоналізму для розвитку бухгалтерського обліку, також значну увагу вчених привертають питання бухгалтерського обліку трансакційних витрат, що є базовим поняттям неоінституціоналізму.

Побудова загальної інституційної парадигми бухгалтерського обліку, що передбачає включення до її складу, окрім «старого бухгалтерського інституціоналізму», сучасної неоінституційної теорії обліку, дозволяє не лише розширити і поглибити предмет науки бухгалтерський облік, розуміння сутності інститутів, а також дозволяє теоретично обґрунтувати новий напрям наукових досліджень, пов'язаний з вивченням поведінки бухгалтерів при використанні механізму професійного судження.

Застосування неоінституціоналізму в бухгалтерському обліку дозволяє розширити межі загальної інституційної парадигми обліку до рівня конкретного підприємства, дозволяє відійти від неокласичної традиції бухгалтерських наукових досліджень, що не можуть пояснити особливості поведінки бухгалтерів та їх взаємодії з менеджерами та власниками підприємства під час реалізації облікової політики підприємства.

Бухгалтерська неоінституційна теорія дозволяє актуалізувати застосування кібернетичного підходу в бухгалтерському обліку, коли бухгалтерський облік вважається кібернетичною системою. Виходячи із неповноти інформації, на основі якої реалізуються професійні судження бухгалтера як базисного положення неоінституціоналізму, та здійснення ними опортуністичної поведінки, виникає явище інформаційної асиметрії облікової інформації. Вирішення проблеми асиметричності облікової інформації є теоретичною основою для обґрунтування необхідності рівня втручання держави в процес регулювання національної системи бухгалтерського обліку (варіанти інтерналізації зовнішніх ефектів).